

HARİÇ'TE TÜRKİSTAN MİLLÎ MÜCADELESİ'NİN SESİ: YAŞ
TÜRKİSTAN DERGİSİ (1929-1939)
VOICE OF TURKISTAN'S NATIONAL STRUGGLE ABROAD. YAŞ
TURKISTAN JOURNAL (1929-1939)

TÜLAY KÖSEOĞLU

Dr.

tksglu0@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-0374-0405>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-65, Mayıs - May 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Çeliş Tarihi-Received Date : 30.05.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 01.05.2019

Sayfa-Pages : 431-443

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3947>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

HARİÇ'TE TÜRKİSTAN MİLLÎ MÜCADELESİ'NİN SESİ: YAŞ
TÜRKİSTAN DERGİSİ (1929-1939)*
VOICE OF TURKISTAN'S NATIONAL STRUGGLE ABROAD. YAŞ
TURKISTAN JOURNAL (1929-1939)

TÜLAY KÖSEOĞLU

Öz

Rusya'da 1917 İhtilali'nden sonra Petersburg ve Moskova'da gerek eğitim gerekse çalışmak için bulunan Türkistanlılar bir araya gelerek bağımsız bir Türkistan Devleti kurma çabasına giriştiler. Bu girişimlerinde başarılı olamayan Türkistanlı aydınların bir kısmı, Sovyet yönetiminin giderek baskıcı ve dışlayıcı bir nitelik kazanması sonucu ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Bunların bir kısmı Türkiye'de ve özellikle Avrupa'da teşkilatlandılar. Bu dönemden itibaren Türkistan'ın bağımsızlığı için millî mücadele dönemi başladı. Mustafa Çokayoğlu ve diğer Türk aydınları, Kazak-Kırgız- Özbek olarak bölünmek yerine, Türkistan Cumhuriyeti kurma taraftarı idiler. Türkistan'ın ve Türkistanlıların durumunu dünya kamuoyuna anlatma yolunu tercih eden milliyetçi aydınlar, gittikleri ülkelerde ideolojik savaşlarını basın-yayın aracılığı ile yürütmeye karar verdiler. Bu alanda, Mustafa Çokayoğlu önderliğinde yayınlanan Yaş Türkistan (1929-1939) dergisi, Çarlık Rusya'sının yıkılıp yerine Sovyetler Birliği'nin kurulması sürecinde Türkistan'da gerçekleşen dönüşümlerin ve değişimlerin anlatıldığı en kapsamlı dergi olma özelliğine sahiptir. Sovyet politikaların oluşturulduğu yıllara denk gelen dergi, 10 yıl süreyle muhacerette yaşayan Türkistanlıların sesi olma özelliğine de sahiptir. Bu makalede, Yaş Türkistan'ın, çıkarılma amacı, yöntemi, hedefi, içeriği, misyonu, etkinlik alanı ve Türk basın tarihi açısından bulunduğu konum değerlendirilecektir.

Abstract

After the 1917 Revolution in Russia, the Turkistani people who were in Petersburg and Moscow, both for education and training, came together and tried to establish an independent Turkistan State. Some of the Turkestan intellectuals who were unable to succeed in these initiatives had to leave the country as the Soviet administration had become increasingly oppressive and exclusionist. Some of them organized in Turkey, especially in Europe. From this period, the period of national struggle for the independence of Turkistan has started. Mustafa Çokayoğlu and other Turkish intellectuals were supporters of establishing the Turkestan Republic instead of being divided as Kazakh-Kirghiz- Uzbek. The nationalist intellectuals, who preferred explaining the situation of Turkistan and Turkistani people to the world public opinion, have decided to carry out ideological battles in countries that they visited through press. From this point of view, the Yash Turkestan journal (1929-1939), published under the leadership of Mustafa Çokayoğlu, has the feature of being the most comprehensive magazine about the transformations and changes that took place in Turkistan in the process of the destruction of Tsarist Russia and the establishment of the Soviet Union. The journal, which coincided with the years when Soviet policies were established, has the characteristic of being the voices of the Turkistani people who have lived as immigrants for 10 years. In this article, the purpose of publication of Yash Turkestan, its method, objective, content, mission, impact area and position in terms of the history of Turkish press will be evaluated.

* Bu makale, Sovyetler'in Türkistan'ı Dönüştürme Siyasetine Muhalefet: Yaş Türkistan Dergisi, 1929-1939, isimli doktora tezinden genişletilerek oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bolşevik İhtilali, **Key Words:** Bolshevik Revolution, Mustafa Mustafa Çokayoğlu, Muhaceretteki Çokayoğlu, Türkistani emigrants, Yash Türkistanlılar, Yaş Türkistan dergisi. Turkestan

Giriş

Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi, ümitleri arttırmış, seslendirilen özgürlük ve eşitlik söylemleri Rusya coğrafyasında kısa sürede etkisini göstermiştir. Yeni Sovyet rejimi, Çarlık rejimi mağduru olan halklar tarafından desteklenmiştir. Savaşın getirdiği siyasi istikrarsızlık, ekonomik çöküş, açlık ve özgürlük arayışları 1917 yılında Şubat ve Ekim devrimlerinin gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Sosyalizm, ilk devrelerinde insanların eşitliğini ilan etmişti. Çok geçmeden sosyalist ideolojinin de halkı sömürmek istediği kendini hissettirmişti. Sovyet döneminde etnik ve kültürel bölünmeyle karşılaşan Türkistanlılar sahip oldukları özgürlüklerin bir çoğunu kaybetmişlerdi. Sovyet yönetimi Türk boylarında milletler yaratarak coğrafyası, toplumu, bayrağı, dili ve devleti ifade eden “Türkistan” adının kullanılmasını resmî olarak yasaklamasa da fiilî olarak kullanılmasını engellemişti. Türkistanlı Ceditçiler ve Basmacılar bu duruma direndiler ancak komünizm ideolojisi karşısında fazla şansları yoktu; yenildiler ve dış ülkelere dağıldılar.

Türkiye'de ve Avrupa'da eğitim gören Türkistanlı muhacirler, Türkistan'ın içinde bulunduğu durumu dünya kamuoyu ile paylaşarak, bütün Türkistanlıların tek bir bayrak altında birleşmelerini sağlamak amacıyla mücadelelerini Türkiye ve Avrupa'da yürütmeye çalıştılar.

Ülkelerinin içinde bulunduğu Sovyet baskısı altında fikrî mücadelelerini yapamayacaklarını anlayan bir grup aydın, komünizm uygulamalarına maruz kalan Türkistan halkının ve Türkistan'ın durumunun tüm dünyaya duyurulmasının ancak, basın ve yayın aracılığı ile gerçekleşebileceğine inanmıştı. Türkistanlı aydın kadro, Afganistan'dan Avrupa'ya uzanan geniş coğrafyaya dağılarak, 1920'li yılların ortalarından itibaren özellikle Türkiye'de, Bolşevizm karşıtı siyasi mücadelelerini başlatmışlardı. Bu dönemde mülteci liderler, gizli veya açık cemiyetler halinde bir araya gelerek, çeşitli gazete ve dergi gibi yayın organları çıkararak, kendilerini dünya kamuoyuna anlatmaya başlamışlardı.

Türkistanlı aydınlar için 1917–1924 yılları ümit ve kaygı dolu geçmiştir. Bu yıllarda Osman Hoca (1878–1968), Mustafa Çokayoğlu (1891-1941)¹ ve Zeki Velîdî Togan (1890–1970)'ın Türkistan içinde ve dışında yürüttükleri faaliyetlerin tamamı Türkistan halkının bölünmesini engellemeye yönelik girişimlerdi. Bunun için; Türkistan'ın bağımsızlık talebini dünya kamuoyu ile paylaşmak, dünyanın değişik coğrafyalarında yaşayan Türkistanlı muhacirler arasındaki iletişimi sağlamak, ayrıca Türkistan Türklerinin birlik ve beraberliğine vurgu yaparak, bütünlüklerini sağlamaya çalıştılar.

Türkistanlı muhacirlerin bir kısmı Avrupa, bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti'ni merkez alarak siyasi çalışmalarına başladılar. 1923 yılında İstanbul'da Kafkasyalı Türkler tarafından

¹ Hıdıraliyev, Darhan. (2001). *Mustafa Çokay, Hayatı, Faaliyetleri ve Fikirleri*, Ankara: Avrasya Yayınları. ; Kara, Abdulvahap. (2002). *Türkistan Ateşi-Mustafa Çokay'ın Hayatı ve Mücadelesi*, İstanbul: Da Yayıncılık.

çıkarılan *Yeni Kafkasya*² dergisine katkı sağladılar. Derginin kapatılması ile birlikte, aynı yıl İstanbul'daki Türkistan Millî Birliği³ yeni bir yayın organı çıkarılmasına karar verdi ve Türkistan'da yaşayan gençler başta olmak üzere aydın kesimi hedef kitlesi olarak belirleyen, *Yeni Türkistan*⁴ dergisini çıkardılar. Beş yıllık ömrü olan *Yeni Türkistan*, hariçte, Türkistan millî mücadelesinin sesi oldu.⁵ Latin harfleriyle yayınlanan derginin etkinlik alanı daralınca, bu durumda Türkistan Millî Birliği, İstanbul'da, Eylül 1929'da bir toplantı düzenleyerek *Yeni Türkistan*'ın Türkiye'de yayınlanmasının devam etmesine, Arap harfleriyle yayınlanacak yeni bir dergi çıkarılmasına karar verdi. 1931 yılının Eylül ayında *Yeni Türkistan*'ın, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri zedelediği gerekçe gösterilerek, Türkiye'de yayınlanması yasaklanınca⁶ Türkiye ile Türkistan Türkleri arasındaki bağ da iyice koptu.

Başka ülke ve halkları, Türkistan davası ile tanıştırtıp, onların dikkatini millî mücadele ve millî bağımsızlık amacına çekmek isteyen Türkistanlı aydınlar, Sovyetler Birliği'ne karşı ortak bir cephe oluşturabilmenin sadece millî basın ile gerçekleştirilebileceğine inanmışlardı. Amaçları, hem görünüş, hem içerik itibarı ile millî devlet düzeni kurmaktı.⁷ Türkistan'daki millî mücadeleyi büyütmek gerekliliği, ikinci bir neşriyat meselesini ortaya çıkarmıştı.⁸ İşte böyle bir ortamda, Türkistan millî kurtuluş hareketinin yeni bir neşriyatı olarak *Yaş Türkistan* doğmaya başladı.

Yaş Türkistan, Avrupa'da bulunan Türkistanlı gençlerin desteğiyle yayınlanmıştır. Bu gençler, 1911, 1912 ve 1922 yıllarında Türkistan'dan Türkiye ve Almanya'ya tahsil için gönderilen kişilerden oluşuyordu. 1911 yılında 15 öğrenci, 1912 yılında 30 öğrenci İstanbul ve Berlin'e gönderilmişti.⁹ 1922'de Türkistan¹⁰ ve Buhara Halk Cumhuriyeti'nden 58 öğrenci de Almanya'ya gönderilmişti.¹¹ Tahsil için gönderilen öğrencilerin başında Âlimcan İdrisî

² 26 Eylül 1923 tarihinde, Azerbaycanlı siyaset adamı Mehmet Emin Resulzade tarafından İstanbul'da yayınlanmaya başladı. Ayda iki kez çıkarılan dergi 1927 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır. *Yeni Kafkasya* dergisi hakkında daha fazla bilgi için bk. Can, Adem. (Bahar 2007). "*Yeni Kafkasya* Mecmuası". *Bilig*, 41, 109–122.

³ Türkistanlıların 29 Haziran 1927'de İstanbul'da Türkistan Türk Gençleri Birliği adında kurdukları birlik. 1929 yılında Türkistan Millî Birliği adını alıyor. Bu konuda bk. [İsimsiz]. "Türkistan Türk Gençleri Birliği (VI nçı Yıl Dönümü Münasebetiyle)". (Ağust 1933). *Yaş Türkistan*, 45, 6-8. ; Mustafa. "*Yaş Türkistan*'ın 9 nçı Yılı (1937-Dekabr-1929)". (Dekabr 1937). *Yaş Türkistan*, 97, 6.

⁴ "Muzır Neşriyat" ilan edildi.

⁵ Tamamı 39 sayı olan derginin ilk 16 sayısı Arap harfli yayınlandı ancak Kasım 1928'de Türkiye'de gerçekleşen Harf Devrimi ile Latin alfabesine geçilince Ocak 1929 tarihinden sonra Latin alfabesiyle yayınlanmaya başlandı.

⁶ [İsimsiz]. "*Yeni Türkistan*'ın Kapatılışı". (Oktabr 1931). *Yaş Türkistan*, 23, 40. ; Andican, Ahad. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya Tarihi*, İstanbul: Doğan Yayınları; 468.; [İsimsiz]. "*Odlu Yurt ve Bildirişniñ Kapatılışı*". (Oktabr 1931). *Yaş Türkistan*, 23, 40.

⁷ *Yaş Türkistan*. "Azad ve Müstakil Türkistan". (Dekabr 1929). *Yaş Türkistan*, 1, 2–3.

⁸ *Yaş Türkistan*, "1929-Dekabr -1934". (Dekabr 1934). *Yaş Türkistan*, 61, 5–6.

⁹ Togan, Zeki Velidî. (1969). *Hatıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türkleri'nin Millî Mücadeleleri*, İstanbul: Hikmet Gazetecilik. s. 557.

¹⁰ Ekmel İkrâm, Feyzullah Hoca, Osman Yusufoglu gibi Türkistanlı komünistler, (Özbekistan'daki hükümet üyeleri) Türkistanlı gençlerin bir kısmını Avrupa'ya okutmak için göndermişlerdi. Osman Yusufoglu sonradan, "faşist casuslar yetiştirdi" şeklinde yorum yapmıştı. Rusya'da faşist demek, Bolşevik karşıtlığıyla aynı anlama geliyordu. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. *Yaş Türkistan*. "Bugünkü Türkistan Yaşlığı [Gençliği]", (Haziran 1931). *Yaş Türkistan*, 19, 15–16.

¹¹ Togan, 1969, s. 557.

(1887–1959) bulunuyordu ve öğrencilerin Sovyet elçiliği ile olan ilişkilerini yürütüyordu.¹² Bu öğrencilerden iktisat doktoru Naim Öktem ve kimya mühendisi Sabir Türkistanlı Türkiye'de faaliyet yürütürken, tıp doktoru Abdulvahap Oktay, felsefe doktoru Saide Oktay ve iktisat doktoru Tahir Çağatay Berlin'de faaliyetlerini devam ettirmişlerdi.¹³ Daha sonradan bu öğrencilerden bir kısmı maddi sıkıntılar yüzünden Türkiye'ye gelerek Trabzon Muallim Mektebi'ne yerleştirilmişlerdi.¹⁴

Yeni Türkistan'ın kapatılmasıyla birlikte artık haricteki Türkistan hareketinin tek sözcüsü *Yaş Türkistan* olmuştur. *Yaş Türkistan* (1929–1939) dergisi, Sovyetlerin, Türkistan'daki dönüştürme politikalarının uygulanmaya başlandığı yıllara denk gelmektedir. Çarlık Rusya'sının yıkılıp yerine Sovyetler Birliği'nin kurulması sürecinde Türkistan'da gerçekleşen dönüşümler ve değişimlerin anlatıldığı dergide; Sovyetlerin Türkistan'ı nasıl Sovyet ülkesine dönüştürdükleri, bu iş için ne tür araçlar kullandıkları ve kazandıkları bu ülkeleri nasıl idare ettikleri, Türkistan halkının Sovyet Rusya yönetimi altında neler görüp geçirdikleri ayrıca Sovyet uygulamalarına karşı Türkistanlıların yürüttüğü silahlı ve fikrî mücadeleler anlatılmaktadır.¹⁵

Merkezi, Berlin olarak belirlenen dergi, Mustafa Çokayoğlu yönetiminde çıkarılmıştır.¹⁶ Dergi'de Mustafa Çokayoğlu'ndan sonra en fazla katkısı olan isimler Berlin'de tahsil için bulunan Özbek Türkleri'nden Tahir Çağatay (1902-1984) ve Abdulvahab Oktay (İshakoğlu) (1904-1968)'dir. Dergi'nin yazı işlerini birlikte yürütüyorlardı. Çokayoğlu bu dönemde Paris'te yaşıyordu. Paris'te Mustafa Çokayoğlu dışında az sayıda Türkistanlı bulunması ve Türkistanlı diğer aydınların çoğunun Berlin'de olması nedeniyle *Yaş Türkistan* dergisi Berlin'de çıkarıldı. Fon olarak, *Yeni Türkistan* dergisinde olduğu gibi Promete Hareketi¹⁷ Fonu'ndan yararlanıldı.

¹² Togan, 1969, s. 587.

¹³ Çağatay, Ülker. "Hokand ve Alaş Orda Millî Hükümetleri ve Mustafa Çokayoğlu". *Türk Kültürü*, Ankara 1971, 100, 380–385.

¹⁴ Temir, Ahmet. (1998). *60 Yıl Almanya (1936–1996) Bir Yabancı'nın Gözü ile Geziler-Araştırmalar-Hatıralar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 156.

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Köseoğlu, Tülay. *Sovyetler'in Türkistan'ı Dönüştürme Siyasetine Muhalefet: Yaş Türkistan Dergisi (1929-1939)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2014.

¹⁶ Dergi'nin 7. yılını doldurması münasebetiyle yazılan makalede, Türk-Müslüman-Asyalı olarak, Batı'da çıkarılmak zorunda kalınmasından memnun değillerdi. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa. "*Yaş Türkistan'ın 9 nci Yılı (1937-Dekabr-1929)*". (Dekabr 1937). *Yaş Türkistan*, 97, 4-8. 1932 yılından itibaren *Yaş Türkistan*'ın yeni adresi Paris oldu. (Mustafa Çokayoğlu'nun Fransa'ya geçmesi ile birlikte) Ayrıca 1935 yılı Nisan ayının sonunda matbaa taşınıyor. Bu konuda bk. Başkarma, "Okuçlarımız Dikkatine". (Nisan 1935). *Yaş Türkistan*, 65, 1.

¹⁷ Promete Hareketi I. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya'nın bağımsızlığa kavuşması ile Polonya lideri Pilsudski (József Klemens Pilsudski (1867–1935); 1918–1922 yılları arasında Polonya devlet başkanlığı yapan devlet adamı)'nin önderliğinde, anti-Sovyet grupları bir ara getirerek (Ukraynalı, Gürcü, Azeri, Kırmılı, Tatar, Başkurt gibi) başlattığı ve maddi kaynakla desteklediği bir hareketti. Mustafa Çokay'ın çalışmaları da bu hareketin fonundan destek görmüştür. Promete hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ç, M. "Türk Birliği Hakkında". (Mayıs 1939). *Yaş Türkistan*, 114, 7-11. Moskova emperyalizmine karşı birleşik bir cephe kurulmazsa, gelecekte de bu facia ile karşılaşabileceğinin belirtildiği makalede, "Birimiz, hepimiz için" düşüncesi ile hareket edilmesi gerektiği vurgulanıyor. Ukrayna, Kırm, Birleşik Kafkasya, İdil-Ural Türkistan'ın birleşik bir organ halini alması gerektiği, Promete cephesinin ister dışarıda ister muhacerette isterse de Türkistan'da, gerçek birleşik bir cephe halini alması gerektiği, bu şekilde mücadele edilerek kızıl emperyalizm harabesi üzerinde bağımsız millî devletler kurulabileceği ifade ediliyor. Bu konuda bk. [İsimiz]. "Sovyet Hükümeti'nin 18 nci Yıl Dönümü Münasebetiyle". (Noyabr 1935).

Yaş Türkistan, "Genç Türkistan" anlamına gelmektedir. 117 sayıdan oluşan ve 10 ciltlik bir koleksiyon oluşturan *Yaş Türkistan* dergisi, muhaceretteki Türkistan millî mücadelesinin 1929–1939 yılları arasındaki her safhasını anlamamızı sağlayacak karakterdedir. İki Dünya Savaşı arasında yayınlanmış olması, döneme ilişkin uluslararası durumun analiz edilmesine, daha da önemlisi aynı döneme denk gelen Sovyetlerin Türkistan'ı dönüştürme politikalarının değerlendirilmesine önemli katkı sağlayacak niteliktedir.¹⁸

Edebî yönü çok az olan *Yaş Türkistan*'ın, siyasi bir dergi olduğunu söylemek mümkündür. Yaklaşık olarak 5.000 sayfalık bir külliyat olan dergi 10 yıl süreyle hiç aksamadan yayınlanmıştır. Bazı sayılar iki sayı halinde çıkarılmıştır. Ortalama 42 sayfadan oluşan hemen hemen her sayının dış kapak kısmında abone şartlarına yer verilmiştir.¹⁹ Dergi'nin dış kapağında Fransızca olarak (Jach Turkistan) derginin adı ve her türlü gönderiler için Mustafa Çokayoğlu'nun adresine yer verilmiştir.

Yaş Türkistan'ın kaç adet basılmış olduğuna dair net bir bilgi mevcut değildir. Birçok sayıda derginin içinde bulunduğu maddi yetersizlikler yüzünden sınırlı sayıda basıldığına ilişkin haberlere rastlanmaktadır.²⁰ Dergiye gelen müracaatlara bakıldığında, tirajın artması ve hacminin genişletilmesi gerekiyordu ancak içinde bulunulan maddi durum buna izin vermemiştir.

Dergide 1761 yazı bulunmaktadır. Bu yazıların önemli bir kısmı Batı Türkistan²¹ ile ilgili makale ve diğer yazılardan (duyuru, düzeltme, haber, hatırlatma, kitap tanıtımı, mektup, rica, tebrik vesaire) oluşmaktadır. Diğer bir kısmı ise Doğu Türkistan, Kafkasya, İdil-Ural ve Kırım ile ilgili konuları içermektedir.²²

Dergi içerik olarak; siyasi, edebî ve haberler bölümlerinden oluşmaktadır. Siyasi bölümde; Türkistan'da, (Kafkasya, İdil-Ural ve Kırım dâhil) Sovyetlerin uyguladığı pamuk, eğitim, muhaceret, yerleştirme, iktisat ve din politikaları, muhacirlerin yaşamları, millî mücadelenin önemi, gerekleri ve metotları konularına ağırlık verilmiştir.

Yaş Türkistan, 72, 2–4. ; [İsimsiz]. "Türkistan". (İyul-Avgust 1936). *Yaş Türkistan*, 80-81, 43-49. Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, Gürcistan, İdil-Ural, Kırım ve Türkistanlılar'dan oluşan Varşova'daki Promete Birliği'nin, Promete Gençliği (sekbani) Teşkilatı tarafından Leh dilinde *Yaş Promete* adında bir dergi çıkardığı belirtiliyor. 44 sayfalık bu dergide Rusya esaretinden kurtulmak için millî hareket yürüten ülkelere ait makalelerin basıldığı ifade ediliyor. Söz konusu derginin yazarlarından olan Abdulvahab İshakoğlu'nun bu dergide "Türkistan" başlığı ile Türkistan'ın eski medeniyeti hakkında bir makale yazdığından bahsedilerek, bu makaleyi Türkistanlı okuyucular için faydalı olarak gördüklerinden burada yayımladıkları belirtiliyor.

¹⁸ Tam koleksiyon bugün dünyadaki çok az sayıdaki kütüphanelerde bulunmaktadır. Mustafa Çokay, XX. ve XXI. yüzyıldaki Türk halkı sevgisinin sembolü haline gelen *Yaş Türkistan* dergisinin orijinal nüshalarını, Kazakistan Devlet Kütüphanesi'ne vermiştir.

¹⁹ Örneğin ilk sayıda abone şartları; yıllık 2 dolar, altı aylık 1,2 dolar, üç aylık 60 sent, tek sayı 20 sent olarak belirtilmiştir. bk. Başkarmadan. "Abone Şartları". *Yaş Türkistan*, 1, Dış Kapak.

²⁰ Yulavçı. "Yuldan... II". (Şubat 1934). *Yaş Türkistan*, 51, 24–30.

²¹ Dergi'de "Batı Türkistan" yerine "Türkistan" deyimini kullanılmaktadır. Türkistan ile kast edilen; Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dır. Ancak, Doğu Türkistan ile ilgili yazılarda, "Batı Türkistan" ifadesi kullanılmaktadır.

²² *Yaş Türkistan*'da, Rusya'da yaşanan İhtilaller sonrası Türkistan coğrafyasında yaşanan değişimler/dönüşümler irdelendiğinden, Doğu Türkistan ile ilgili konuların ağırlığı ikinci sırada yer almaktadır. (128 yazı) Ardından; Kafkasya (45 yazı), İdil-Ural ve Kırım ile ilgili (14 yazı) konular gelmektedir.

Edebî bölümde; kitap tanıtımları, tercümelemler ve şiirler yer almaktadır. Haberler bölümü ise; dış haberler (uluslararası haberler) ve Türkistan haberleri (veya Şarkî Türkistan haberleri) olarak iki kısımda sunulmaktadır. 117 sayının tamamı için bu sistemin geçerli olduğu söylenemez. 1–27 arası sayıların ilk sayfasında, konular, bu üç başlık altında toplanmıştır. Sonraki sayılarda ise Siyasi Bölüm, Edebî Bölüm veya Haberler diye bir başlık kullanılmadan, "Bu Sayıda" şeklindeki başlıkla tüm içerik gösterilmektedir.

Doğu Türkistan'da Kumul bölgesinde 1931 tarihinde başlayan halk ayaklanmaları 12 Kasım 1933'te Kaşgar'da Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin ilanı ile neticelenmişti. Bu isyanın başlangıcı *Yaş Türkistan*'ın üçüncü yılına denk gelmekteydi. Dolayısıyla, Doğu Türkistan milli mücadelesini kendi mücadeleleri olarak gören *Yaş Türkistan* kadrosu, dergide Doğu Türkistan meselesini sürekli gündemde tutmuş, derginin kapatıldığı yıllara kadar olan tüm gelişmeleri okuyucuları ile paylaşmışlardır. Özellikle *Yaş Türkistan* editörü Mustafa Çokay, Doğu Türkistan meselesini Avrupa'da çeşitli organizasyonlar aracılığı ile konferanslara katılarak, dünya kamuoyunun ilgisini çekmeye çalışmıştır.²³

Yaş Türkistan'ın ilk sayısında, dergi idaresi tarafından yazılan "Bizniñ Yul," adlı makalede kısa ve öz bir biçimde "Biz Türkistan istiklalcileri, yurdumuzun bağımsızlığı ve kurtuluşu için kurulduk. Türkistanlılara bundan başka yol yok, olamaz, olmasın. Biz buraya yurdumuzdaki Moskova Sovyet hükümrancılığı zulmü altında bağımsızlık için atılan milyonlarca Türkistan Türklerinin az bir grubuyuz. Bizim sesimiz yurdumuzdaki güçlü fiğanın güçsüze bir yansımasıdır" (*Yaş Türkistan* Başkarması, Dekabr 1929, s. 1-2.) şeklinde derginin amacı belirtilmiştir.²⁴

Yaş Türkistan'ın Misyonu; Türkistan halkının ana yurdunda özgürce yaşayabilmesi için millî devlet kurma yolunda mücadeleye devam etmekten başka yollarının bulunmadığını düşünen Türkistanlı milliyetçiler, vazifelerinin; buldukları yerden Türkistan'ın bağımsızlığı için Moskova Sovyet hükümrancılığı zulmü altındaki milyonlarca Türkistanlının sesi olmak ve halkın güçsüzlüğünü *Yaş Türkistan* sayfalarında anlatabilmek, olarak belirlediler. Türkistan halkının bu mücadeleye yalnızca manevi destek vererek katılmalarını istediler.²⁵ Bağımsızlık için Türkistan ve Türkistan halkını sevmenin yeterli olamayacağına, Türkistan'ı ve Türklüğü başkalarına da sevdirmek gerektiğine inandılar. Türkistanlı aydın gençler, halkının varlığını, bağımsızlık mücadelesini tüm dünyaya anlatmak için Türk, Fars ve Avrupa dillerinde millî yayınlarla farklı halkları ve ülkeleri, kendi halkını sevmeye davet ettiler.²⁶

Yaş Türkistan, Sovyetler Birliği'ne karşı mücadeleyi hedeflemiştir. Dolayısıyla Sovyetlerin uygulamalarını ve Türkistan'daki gelişmeleri takip etmeleri gerekiyordu. Sovyet politikası ile ilgili güncel konularda yazılar yazabilmek ve bu politikaları analiz edebilmek için özellikle Türkistan Sovyet basınına çok yakından takip etmeleri gerekiyordu ki bunu Sovyetler'deki yerel gazete haberlerine, dergide oldukça sık yer verildiğini gördüğümüzde,

²³ Çokayoğlu Mustafa, "Şarkî Türkistan Meselesi Etrafında". (Sintabr 1933). *Yaş Türkistan*, 46, 7-11. Çokayoğlu, "Şarkî Türkistan, Tışkı Dünya ve Bizniñ Vazifemiz". (Temmuz 1934). *Yaş Türkistan*, 56, 23-27. Mustafa Çokayoğlu, "Şarkî Türkistan'da". (Oktabr 1935). *Yaş Türkistan*, 71, 15-18.

²⁴ [İsimsiz]. "Yaş Türkistan'ın 8 Yaşğa Kirişi Münasebetiyle (1929-Dekabr-1936)". (Dekabr 1936). *Yaş Türkistan*, 85, 2-3.

²⁵ *Yaş Türkistan* Başkarması. "Bizniñ Yul". (Dekabr 1929). *Yaş Türkistan*, 1, 1-2.

²⁶ Başkarma. "Saygılı Okuvçılarımızga". (Oktabr 1930). *Yaş Türkistan*, 11, 37.

yakından takip edildiğini söyleyebiliriz. Dergi'deki makalelerin neredeyse tamamına yakın kısmı, bu gazetelerdeki haberler temel alınarak değerlendirilmiştir. Haberler, temelde iki kaynaktan neşr edilmiştir: Bunlardan biri, Bolşevikler tarafından Türkistan'dan sürgün edilen, sonradan kaçanların gönderdiği mektuplar, bir diğeri de bahsettiğimiz üzere Sovyetler Birliği'nde çıkan yerel gazetelerden.²⁷

Türkistan'ın kurtuluşu ve bağımsızlığı için yürütülen mücadelenin bayrağı olarak görülen *Yaş Türkistan* dergisinde her şeyden önce, millî birliği korumak ve millî şuuru arttırmak istenilmiştir. Rus emperyalizmi ve baskısı altındaki Türkistan Türklüğü'nün millî birlik ve beraberliğini teşvik etmek, gençlerin millî benliklerini ve kültürel değerlerini korumaları için gerekli olan fikrî ve manevi atmosferi yaratarak millî davayı telkin etmek de hedefleri arasında yer almıştır. "Türkiye'den Yakutistan'a kadar birleşen Türk milleti kurmak" isteğinde olduklarını söyleyemiyoruz. Ancak Mustafa Çokay, Ankara Türk Tarih Kongresi'nde Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Bakanı Doktor Reşid Galip Bey (1893–1934)'in: "İstanbul'da basılan bir gazete, Semerkant'ta da okunmalı ve anlaşılmalı" şeklindeki beyanatının önemine değinmiştir. Bütün Türk güçlerinin -Tatar, Başkırt, Kırmılı, Azerbaycanlı, Türkistanlı- kendi aralarında birleşmeleri önemsenmiştir.²⁸

Yaş Türkistan'da sadece Türkistanlıların değil, kendileri gibi bağımsızlık için mücadele eden Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, Kırm, İdil-Ural, Gürcistan ve Ukrayna halklarının hakları konusunda da yazılar yazılmıştır. Dolayısıyla dergide Türkistan millî bağımsızlık mücadelesinde, altı Sovyet Cumhuriyeti'nin (Karakalpakistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) Millî Türkistan Devleti biçiminde kurulması için Moskova hâkimiyeti zincirinden kurtulmak isteyen bütün millî güçler ile birlik yapılması gerektiği sürekli olarak vurgulanmıştır.

Dünyanın çeşitli yerlerine dağılan Türkistanlı muhacirlerini kaynaştırmak gibi önemli bir misyonu da olan derginin, bu kişiler arasında bağlantıyı kurmak görevini başarıyla yerine getirdiği, *Yaş Türkistan*'a, Türkistanlı muhacirlerin gönderdikleri mektuplardan anlaşılmalıdır. Çeşitli ülkelerden; Türkiye'den, Batı ülkelerinden, İran'dan, Hindistan'dan, Afganistan'dan, Doğu Türkistan'dan ve Uzakdoğu'dan gelen mektupların, *Yaş Türkistan*'ın, Türkistan muhacirleri arasında sürekli okunan, hizmetin takdirle takip edilmekte olduğunu göstermektedir.²⁹ Dergi, Türkistanlı muhacirleri birbirine bağlamakla kalmayıp, muhacirlerin Türkistan ile olan bağlantısını da sağlamıştır.³⁰

Yaş Türkistan'ın Türkistan dışındaki okuyucuları arasında Türkçe bilen Avrupalılar'dan özellikle Macarlar ile Almanlar yer almaktaydı. Macar ve Alman bilim adamları tarafından, böyle bir yayının çıkarılmasından dolayı duyulan memnuniyeti anlatan tebrik yazılarında; Türklük ve Türk medeniyetinin beşiği olan Türkistan'ın yakın tarihte kurtulacağı kanaatinde olduklarını bildirmişlerdi.³¹ Ayrıca, *Yaş Türkistan*'ın bazı sayıları veya bazı makaleleri değişik dillere tercüme edilerek yayımlanmıştır.³²

²⁷ Canay. "Lastik Goğırçağlar". (Mart 1932). *Yaş Türkistan*, 28, 15.

²⁸ [Mustafa Çokayoğlu]. "Dekabr Hatıraları". (Dekabr 1932). *Yaş Türkistan*, 37, 1–7.

²⁹ *Yaş Türkistan*. "1929-Dekabr -1934". (Dekabr 1934). *Yaş Türkistan*, 61, 5–9.

³⁰ Mustafa. "Yaş Türkistan'ın 9 nçı Yılı (1937-Dekabr-1929)". (Dekabr 1937). *Yaş Türkistan*, 97, 4–8.

³¹ *Yaş Türkistan*. "Millî Neşriyat Elangesi". (Şubat 1934). *Yaş Türkistan*, 51, 21–24.

³² Belçika gazetesinde; *Yaş Türkistan*'ın 115. sayısındaki "Sovyetler İttifakındaki Umumî Halk Sanayi Materyallerinden" başlıklı baş makalenin Belçika'nın en büyük gazetesi olarak bilinen (her gün 5 kez neşr edildiği

Sovyet ülkesi içinde de *Yaş Türkistan*'ın okuyucuları mevcuttu. Moskova ve Tiflis gibi büyük Sovyet merkezlerinde dergiye abone olanlar da vardı.³³ Tabii bu duruma Sovyet hükümetinin izin verdiğini düşünmek doğru olmaz. Sovyet hükümeti, *Yaş Türkistan*'ın hangi yollarla ülkeye girdiğini ve bunları kimlerin aldığını öğrenmek için bazı Türkistanlılardan casusluk yapmalarını istemiştir.³⁴

Bir yayın organı olarak *Yaş Türkistan* dergisinin etki alanının bu kadar geniş olması, Sovyet yöneticilerini son derece rahatsız etmiştir. Hatta Sovyet basınında, *Yaş Türkistan* idaresi, Sovyetler Birliği'ne casuslar göndermekle suçlanmıştır.³⁵ Ancak bu suçlamayı *Yaş Türkistan* başyazarı olan Mustafa Çokayoğlu hiçbir şekilde kabul etmediğini açıkça ifade etmiştir.³⁶ Türkistan'da birçok kişi "Çokaycı" veya "Alaş Ordacı" şeklinde suçlanarak cezalandırılmışlardır.³⁷ *Yaş Türkistan*'ın *Enbekçi Kazak*, *Kızıl Özbekistan* gibi Sovyet yerli gazeteleri ile tartışmaları da olmuştur.³⁸ *Yaş Türkistan* yazarlarından olan Abdulvahab Oktay, bu konuya yönelik olarak yazdığı bir makalesinde; "Rus milliyetçilerine göre; *Yeni Türkistan* ve *Yaş Türkistan* olmasaydı, Türkistanlılar sessiz sedasız Bolşevik pamuk politikasına boyun eğeceklerdi" şeklinde ifade etmiştir.³⁹

Mustafa Çokay'a göre Türkistan millî hareketinin iki temel dayanağı vardı: Birincisi; Türkistan halkının Ruslardan tamamen farklı bir millet olması. İkincisi ise; millî Türkistan iktisadi menfaatinin Rusya'ya karşı olması. Bu gerçekleri kabul eden her Türkistanlı'ya Leninci'ler tarafından "Çokaycılık" damgası yapııştırıldığı öne süren Çokay, Bolşevikler'in kimleri "Çokaycılar" olarak suçladıklarını ayrıntılı biçimde anlatmaktadır. Örneğin Bolşevik

belirtiliyor) *La Libre Belgique* gazetesinin 17.08.1939 tarihli sayısında baş makale olarak basıldığı bilgisine yer veriliyor. Roma'daki Doğu Enstitüsü tarafından çıkarılan *L'Orient Moderno* dergisinin 5. sayısında (Mayıs 1939) dergi müdürü Ettore Rosi'nin *Yaş Türkistan*'daki makalelerden istifade ederek, Doğu Türkistan millî hareketine dair uzun bir makale yazdığından bahsediliyor. [İsimsiz]. "Türkistan Millî Hareketi Avrupa Matbuatında". (İyul-Avgust 1939). *Yaş Türkistan*, 116-117, 58. Berlin'de çıkan *Ost-Europa* dergisinin Şubat sayısında, Vasilevski'nin *Revolutsiya i Natsionalnosti* (Şubat-Mart 1931) dergisinde, *Yaş Türkistan*'ın 23. sayısındaki "Türkistanlılar Askerlikte" başlıklı makale yayınlanmıştır. Bu konuda bk. [İsimsiz]. "Yaş Türkistan Avrupa Matbuatında". (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 39-40. Hindistan'da *Yaş Türkistan*'ın 21 ve 22. sayılarının Urdu diline çevrilerek dağıtılmıştır. Bu konuda bk. [İsimsiz]. "Yaş Türkistan Urdu Tiliinde". (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 39.

³³ [İsimsiz]. "Yaş Türkistan'ın Üçüncü Yılı". (Dekabr 1931). *Yaş Türkistan*, 25, 1-4.

³⁴ Bu talep karşısında Efdal Bek'in, Sefaret evinde bulunduğu için bu iş için teklif edilen parayı almak zorunda kaldığı ancak iki gün sonra Sovyet sefirinin adına posta ile gönderdiği anlatılıyor. Yazar, Sovyet sefirinin bir memur olduğunu ve verilen emirleri yerine getirmek zorunda olduğunu hatırlatıyor. *Yaş Türkistan*. "Türkistanlılar Nazarı Dikkatige". (Haziran-Temmuz 1930). *Yaş Türkistan*, 5-6, 1-3.

³⁵ [İsimsiz]. "1938 nci Yıl". (Ganvar 1938). *Yaş Türkistan*, 98, 2-5. Bu konuda ayrıntılı bilgiler için bk. [İsimsiz]. "Bolşevikler *Yaş Türkistan*'ga Karşı". (Mart 1934). *Yaş Türkistan*, 52, 37-38. ; *Yaş Türkistan*. "1929-Dekabr - 1934". (Dekabr 1934). *Yaş Türkistan*, 61, 5-9.

³⁶ Mustafa. "Bolşeviklerin 12 Yıldan Sonra İtiraf Ettikleri Hakikat". (Dekabr 1937). *Yaş Türkistan*, 97, 19-21.

³⁷ [İsimsiz]. "Petliyoacılar, Çokayoğlular, Ramiz, Kâmilî ve Başkalar". (Haziran 1933). *Yaş Türkistan*, 43, 1-8. ; [İsimsiz]. "Bolşevikler Bütanı Yolumuz ve Hareketimiz Togrulugu'nuñ Şahididir". (Eylül 1937). *Yaş Türkistan*, 94, 2-4. Bolşevik yöneticiler, 1927 yılında Özbekistan'da gerçekleştirilen İşçiler Milli Eğitim Konferansı'nda Türkistanlı öğretmen ve öğrencilere: "Yoldaşlar! Mustafa Çokay'ın planları 1918 yılında başarılı olsa idi ne olurdu biliyor musunuz? Şimdi Mustafa Kemal yönetimindeki Türkiye'ye benzer şartlar altında yaşıyor olurduk" demişti. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Çokayoğlu, Mustafa. "Sadullah Kasım Mahkemesi". (İyun-İyul 1930). *Yaş Türkistan*, 7-8, 12-21.

³⁸ [İsimsiz]. "Bolşevikler *Yaş Türkistan*'ga Karşı". (Mart 1934). *Yaş Türkistan*, 52, 37-38. ; Çokayoğlu, M.Y. (1972). *Eşinin Ağzından Mustafa Çokayoğlu*, (Çev. Türkistanlı [Abdulvahab Oktay], İstanbul: Yaş Türkistan Yayıncı; 31.

³⁹ *Yaş Türkistanlı*. "Bugünkü Türkistan Yaşlığı". (Dekabr 1931). *Yaş Türkistan*, 25, 15-19.

gazetelerinde kendisine Türkistan “Lenincileri”nden daha çok küfrettiğini ifade ettiği Rahim İnamoğlu'nun, Moskovalıların “gerçek yüzlerini” anladığını ve onların Türkistan'daki “millî” siyasetlerinin sömürgecilik temelinde olduğunu ve “Özbekistan'da Rusların rehberliği gerekli değil” dediğini, Bolşevikler'in de onu hemen “Çokaycılar” safında gösterdiklerini aktarıyor. Ayrıca sabık komiser ve 1924 yılında Londra Konferansı'nda vekillik yapan, sonra Moskova Ziraat Bankası'nın Merkez İdare üyesi olan Hıdır Alioğlu'nun, Sovyet hükümetinin Türkistan'daki sömürgecilik ve özellikle muhaceret siyasetini protesto edip, sonra halkın durumunu görüp dayanamayıp kendini öldürdüğünde, Sovyet gazetelerinin onu, “Çokaycılar'a katıldı” şeklinde yazdıklarını anlatmaktadır.⁴⁰

Yaş Türkistan'da, Türkistan halkının siyasi ve kültürel hayattaki değişikliklerle birlikte ihtiyaç duyduğu yeni kavram ve ifadeleri karşılayacak kelimeleri, kullanılan dile kazandırılmasını amaçlayan bir dil politikası izlenmiştir. Özellikle Türkiye Türkçesinin zengin kelime hazinesinden yararlanmak gerektiği savunularak, hem Acem hem de Rusça'nın etkisinden kurtulmak hedeflenmiştir.⁴¹ Dergi'de ortak bir Türkçe arayışı yaşanmıştır. Herhangi bir Türk boyunun lehçesi değil, her Türk boyuna ait kelimeler barındıran,⁴² daha geniş Türk kitlesine ulaşabilmek maksadıyla Arap harfli Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır.

Mustafa Çokayoğlu, XX. yüzyılda yaşayan bir topluluğun derdinin, XV. yüzyılın dili ile anlatılamayacağını savunmuştur. Kullandıkları dilin gerçek Çağatay Türkçesi olduğunu, fakat aradan geçen beş yüzyılda değişikliklere uğradığını, her halkın ihtiyacına göre bu durumun olmasının çok doğal olduğunu, *Yaş Türkistan*'ın da siyasi bir dergi olması sebebiyle, halkın XX. yüzyıldaki ihtiyacına göre kullanma gereğini duyduklarını ifade etmiştir. Amaçlarının, çağdaş medeniyet bakımından daha önde olan (Türkiye Türkleri) Batı Türklerinin tecrübesinden istifade ederek lehçeyi geliştirip, hem yerli ihtiyacı karşılamak hem de Türk medeniyetine hizmet etmek olduğunu, bu nedenle *Yaş Türkistan*'da kullanılan dilde Acem etkisi değil Batı Türkçesi (Türkiye Türkçesi) etkisinin olduğunu ve Rus etkisinden kurtulmanın en geçerli yolunun da bu olduğunu vurgulamıştır. Çokay, yabancı bir dilin etkisi altında kalmaktansa lehçelerin birbirlerinden istifade etmelerinin önemine değinmiştir.

Mustafa Çokay, *Yaş Türkistan*'ı sadece Türkistanlılar için değil daha geniş kitleye ulaşmak için çıkardıklarını, davalarının dışında kalan Türk ülkelerinde yaşayan Türkleri de okuyucular arasında görmek istediklerini belirtmiştir. *Yaş Türkistan*'ın bir "lehçe mecmuası" olmaktan ziyade, bir "Türkistan Türk mecmuası" olmak istediğinin altını çizmiştir. Yabancı etkisinden kurtulmak istediklerini, bununla ne XV. yüzyıla dönmek, ne de kabile şivesinin ilkel şekline bağlanmak olduğunu savunan Çokayoğlu, amaçlarının muasırlaşmak ve Türkleşmek olduğunu vurgulamıştır.⁴³

Sovyet hükümeti her ne kadar Türkistan'daki Türk lehçeleri arasındaki ortaklığı ortadan kaldırmak istemişse de hatta yerli dilleri her ne kadar yabancılaştırmaya çalışsa da yerli diller önemini ve değerini kaybetmemiştir.

⁴⁰ Çokayoğlu, Mustafa. “Türkistan Lenincilerine Cevap”. (April-May 1930). *Yaş Türkistan*, 5-6, 6-7.

⁴¹ İsen Tursun. “Mecmuamızın Tili Hakkında”. (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 19-20.

⁴² Kara, Abdulvahab. (2002). *Türkistan Ateşi-Mustafa Çokay'ın Hayatı ve Mücadelesi*, İstanbul: Da Yayıncılık, 263.

⁴³ İsen Tursun. “Mecmuamızın Tili Hakkında”. (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 17-20.

Avrupa'da savaş seslerinin duyulmaya başlandığı 1938 yılında, *Yaş Türkistan*'ı kuran Türkistan Millî Birliği, merkezini Fransa'dan Berlin'e taşıyarak orada faaliyetlerini devam ettirmiştir. Ancak bir yıl sonra Moskova'da, Alman-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması imzalaması üzerine⁴⁴ (Mulutov-Ribbentrop Paktı, 23 Eylül 1939) Almanya'da Sovyet aleyhtarı tüm kuruluşlar ve organlar yasaklı hale gelmişti. Savaş nedeniyle dış ülkelerdeki abonelerle irtibat da kesilmişti.⁴⁵ Sonunda, *Yaş Türkistan* iki sayının birleştirildiği Ağustos sayısı ile yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır.⁴⁶

Dergi'nin misyonunu devam ettirmek amacıyla Türkiye'ye yerleşen Avrupa yayın kadrosu tarafından yayınlanmasına devam edilmiştir. Tahir Çağatay, Saadet Çağatay ve Abdulvahab Oktay Türkiye'de “Yaş Türkistan Yayınları” adı altında 1950–1988 yılları arasında 28 eser yayınladılar. Bunlardan biri Mustafa Çokay'ın eşi Mariya tarafından 1949-1950'de Çokay'ın 60. doğum günü münasebetiyle Rusça yazdığı ve Abdulvahab Oktay tarafından Türkçeye tercüme edilen kitaptır.⁴⁷

Sonuç

Mustafa Çokayoğlu editörlüğünde çıkarılan *Yaş Türkistan* dergisinin, Sovyet dönemi Türkistan millî mücadele tarihinin 10 yılını en iyi anlatan kaynak olduğu görüldü. Derginin aynı zamanda Sovyetlerin dönüşüm projesini anlatan en önemli kaynak olması, söz konusu dönemdeki olayları farklı bir perspektiften yansıttığı ortaya çıktı.

Muhaceretteki Türkistanlılar tarafından çıkarılan diğer süreli yayın organlarından farklı olarak, *Yaş Türkistan*, Stalin tarafından Türkistan'da uygulanan toplumsal, kültürel, siyasal ve iktisadi dönüşüm projelerinin başlaması ve şekillendirilmesi sürecini her yönüyle yansıtan en ayrıntılı tek yayın organı olması bakımından önemlidir. Dergi'de yer alan bilgiler, dönemin politikalarını, farklı bir açıdan değerlendirmeye yardımcı olduğu gibi Türkistan ve Türkistanlıların içinde buldukları atmosferi de anlamaya yardımcı oldu. Çünkü Sovyet hükümetinin Türkistan politikası Batılı yazarlar tarafından her yönüyle incelendi. Sovyetler'de ise bu konular belli bir ideoloji çerçevesinde sunuldu. Bu yayın aracılığı ile muhaceretteki Türkistanlıların, Türkistan millî mücadelesine olan katkılarını değerlendirme imkânı doğdu.

Yaş Türkistan'ın, bugün, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin millî mücadele tarihlerini anlamada oldukça faydalı bir yayın olduğu anlaşıldı. Türkistan'ın bağımsızlık mücadelesini kendi toprakları dışında sürdürmek zorunda kalan Türkistanlı aydınların fikrî ve siyasal faaliyetlerinin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırdı.

Yaş Türkistan'daki makalelerin, ilmî açıdan tartışmaya açık olduğu da inkâr edilemez. Zira dergi yazarlarının Bolşevikler tarafından idama mahkûm edilenler, ülkeye girmesi yasaklananlar veya milliyetçi kadrolardan oluşması, makalelerin belli bir ideoloji ve atmosferde yazıldığını unutmamak gerekiyor.

Yaş Türkistan'ın, aynı zamanda muhaceretteki Türkistanlılar için toparlayıcı bir işlevi olduğu; Türkistan'ı hiç görmeyen kişilerin, özellikle genç neslin millî duygularını canlı

⁴⁴ Almanya, 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyetler Birliği'ne saldırarak bu antlaşmayı yok saymıştır.

⁴⁵ Çokayoğlu, M.Y. 1972: 115.

⁴⁶ [İsimsiz]. “Başkarmadan”. (Haziran 1939). *Yaş Türkistan*, 115, Dış Kapak.

⁴⁷ Çokayoğlu, M.Y. (1972). *Eşinin Ağzından Mustafa Çokayoğlu*. (Çev. Türkistanlı [Abdulvahab Oktay], İstanbul: Yaş Türkistan Yayını.

tutarak, onları bağımsız millî Türkistan'ın kurulması yönünde eğitmek gibi önemli bir misyonu da yerine getirdiği görüldü. Ayrıca, *Yaş Türkistan*cular, başka ülke ve halkları, Türkistan davası ile tanıştırdı, onları Türkistan halkının içinde bulunduğu durum hakkında bilgilendirip, dünya kamuoyunun dikkatini, millî mücadele ve millî talep amacını takip ederek, bu anlamda bir dereceye kadar başarılı oldukları anlaşıldı.

Her siyasi derginin önemli bir amacı, mümkün olduğu kadar geniş kitlelere ulaşarak, manevi dayanağını arttırmaktır. Bu anlamda *Yaş Türkistan*'ın sadece Türkistanlıları değil, Türkistan davasının dışında kalan Türk ülkelerinde yaşayan Türkleri de okuyucuları arasına alarak, manevi dayanağını güçlendirdi. Dergi, uzun süre Türkistanlıların Avrupa'daki (dış dünyadaki) sesi oldu. Bu anlamda dergiyi bir teşkilat gibi görmek mümkündür. Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Türkistanlıları bir araya getirmek, aydınlar arasında iletişimin kopmasını engellemek gibi ideolojik misyonu da yerine getirdi.

Muhacerette, sürgün hayatı yaşamak zorunda kalan her Türkistanlının hasret duyduğu bağımsızlık fikrini açık bir biçimde dile getiren *Yaş Türkistan* dergisi, söz konusu dönemde hatta günümüzde dahi birçok Batılı ve Amerikalı ilim adamlarının eserlerinde bölge için "Türkistan" ifadesine yer verilmesini sağlayarak, bu kavramın unutulmaması için çalıştı.

Yaş Türkistan'da, Sovyetler Birliği döneminde Türkistan'da uygulanan dönüşüm projesinin, siyasetten ekonomiye, kültürden sanata, yaşamın her alanında kendini gösteren birer Sovyet icadından ibaret olduğu iddiası, 1991 yılında Türkistan'daki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına kavuşması ile yerini bulmuş, bu "dönüşüm" denilen değişimin amacına ulaşamadığını kanıtlamıştır. Ancak Sovyetlerin, yeni oluşturulan milletlerin ve devletlerin tarihî geçmişlerinden tecrit edilerek ve ortak dilden uzaklaştırılarak, Türk halkları arasındaki dayanışmayı engellemek olan amacını kısmi olarak yerine getirdiği söylenebilir.

Bolşevikler tarafından millî benlikleri sistematik bir biçimde yok edilmek istenilen bir milletin içinde buldukları durumu yansıtmaya biçimi olan *Yaş Türkistan*, sadece bu alanda araştırma yapmak isteyenler için değil, sanat, edebiyat ve uluslararası ilişkiler alanlarında çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için bugüne kadar bilinenlere orijinal bilgiler sağlayacak nitelikte bir kaynak olma özelliğini devam ettirmektedir.

Kaynaklar

Araştırma Eserler

- Andican, Ahad. (2003). *Cedidizmden Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Çokayoğlu, M.Y. (1972). *Eşinin Ağzından Mustafa Çokayoğlu*, (Çev. Türkistanlı [Abdulvahab Oktay], İstanbul: Yaş Türkistan Yayını.
- Hıdıraliyev, Darhan. (2001). *Mustafa Çokay, Hayatı, Faaliyetleri ve Fikirleri*, Ankara: Avrasya Yayınları.
- Kara, Abdulvahap. (2002). *Türkistan Ateşi-Mustafa Çokay'ın Hayatı ve Mücadelesi*, İstanbul: Da Yayıncılık.
- Köseoğlu, Tülay. *Sovyetler'in Türkistan'ı Dönüştürme Siyasetine Muhalefet: Yaş Türkistan Dergisi (1929-1939)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2014.
- Temir, Ahmet. (1998). *60 Yıl Almanya (1936-1996) Bir Yabancı'nın Gözü ile Geziler-Araştırmalar-Hatıralar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Togan, Zeki Velîdî. (1969). *Hatıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türkleri'nin Millî Mücadeleleri*, İstanbul: Hikmet Gazetecilik.

Makaleler

- Başkarma. "Okuçlarımız Dikkatine". (Nisan 1935). *Yaş Türkistan*, 65, 1.
- Başkarmadan. "Abone Şartları". (Dekabr 1929). *Yaş Türkistan*, 1, Dış Kapak.
- Can, Adem. "Yeni Kafkasya Mecmuası". (Bahar 2007). *Bilig*, 41, 109-122.
- Canay. "Lastik Goğırçağlar". (Mart 1932). *Yaş Türkistan*, 28, 15.
- Ç. M. "Türk Birliği Hakkında". (Mayıs 1939). *Yaş Türkistan*, 114, 7-11.
- Çağatay, Ülker. "Hokand ve Alaş Orda Millî Hükümetleri ve Mustafa Çokayoğlu". (1971). *Türk Kültürü*, 100, 381-385.
- Çokayoğlu, Mustafa. "Türkistan Leninçilerige Cevap". (April-May 1930). *Yaş Türkistan*, 5-6, 5-16.
- Çokayoğlu, Mustafa. "Sadullah Kasım Mahkemesi". (İyun-İyul 1930). *Yaş Türkistan*, 7-8, 12-21.
- [Mustafa Çokay]. "Dekabr Hatıraları". (Dekabr 1932). *Yaş Türkistan*, 37, 1-7.
- Çokayoğlu, Mustafa. "Şarkî Türkistan Meselesi Etrafında". (Sintabr 1933). *Yaş Türkistan*, 46, 7-11.
- Çokayoğlu, Mustafa. "Şarkî Türkistan, Tışkî Dünya ve Bizniñ Vazifemiz". (Temmuz 1934). *Yaş Türkistan*, 56, 23-27.
- Çokayoğlu, Mustafa. "Şarkî Türkistan'da". (Oktabr 1935). *Yaş Türkistan*, 71, 15-18.
- İsen Tursun. "Mecmuamızniñ Tili Hakkında". (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 19-20.
- [İsimsiz]. "Yeni Türkistan'ın Kapatılışı". (Oktabr 1931). *Yaş Türkistan*, 23, 40.
- [İsimsiz]. "Odlu Yurt ve Bildirişniñ Kapatılışı". (Oktabr 1931). *Yaş Türkistan*, 23, 40.
- [İsimsiz]. "Yaş Türkistan'ın Üçüncü Yılı". (Dekabr 1931). *Yaş Türkistan*, 25, 1-4.
- [İsimsiz]. "Yaş Türkistan Urdu Tilinde". (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 39.
- [İsimsiz]. "Yaş Türkistan Avrupa Matbuatında". (Fibral 1932). *Yaş Türkistan*, 27, 39-40.

- [İsimsiz]. “Petliyoaçılar, Çokayoglular, Ramiz, Kâmili ve Başkalar”. (Haziran 1933). *Yaş Türkistan*, 43, 1–8.
- [İsimsiz]. “Türkistan Türk Gençleri Birliği (VI nçı Yıl Dönimi Münasebetiyle)”. (Avgustos 1933). *Yaş Türkistan*, 45, 6-8.
- [İsimsiz]. “Hindistan İslam Matbuatında *Yaş Türkistan*”. (Dekabr 1933). *Yaş Türkistan*, 49, 42.
- [İsimsiz]. “Bolşevikler *Yaş Türkistan*'ga Karşı”. (Mart 1934). *Yaş Türkistan*, 52, 37-38.
- [İsimsiz]. “Sovyet Hükümeti'niñ 18 nçı Yıl Dönimi Münasebetiyle”. (Noyabr 1935). *Yaş Türkistan*, 72, 2–4.
- [İsimsiz]. “Türkistan”. (İyul-Avgust 1936). *Yaş Türkistan*, 80-81, 43-49.
- [İsimsiz]. “*Yaş Türkistan*niñ 8 Yaşğa Kirişi Münasebetiyle (1929-Dekabr-1936)”. (Dekabr 1936). *Yaş Türkistan*, 85, 2-3.
- [İsimsiz]. “Bolşevikler Bühtanı Yolumuz ve Hareketimiz Togrulugu'nuñ Şahididir”. (Eylül 1937). *Yaş Türkistan*, 94, 2-4.
- [İsimsiz]. “1938 nçı Yıl”. (Ganvar 1938). *Yaş Türkistan*, 98, 2–5.
- [İsimsiz]. “Başkarmadan”. (Haziran 1939). *Yaş Türkistan*, 115, Dış Kapak.
- [İsimsiz]. “Türkistan Millî Hareketi Avrupa Matbuatında”. (İyul-Avgustos 1939). *Yaş Türkistan*, 116-117, 58.
- Mustafa. “*Yaş Türkistan*'niñ 9 nçı Yılı (1937-Dekabr-1929)”. (Dekabr 1937). *Yaş Türkistan*, 97, 6.
- Mustafa. “Bolşeviklerniñ 12 Yıldan Sonra İtiraf Ettikleri Hakikat”. (Dekabr 1937). *Yaş Türkistan*, 97, 19-21.
- Yaş Türkistan. “Azad ve Müstakil Türkistan”. (Dekabr 1929). *Yaş Türkistan*, 1, 2–3.
- Yaş Türkistan. “Millî Neşriyat Elangesi”. (Şubat 1934). *Yaş Türkistan*, 51, 21–24.
- Yaş Türkistan. “1929-Dekabr -1934”. (Dekabr 1934). *Yaş Türkistan*, 61, 5–9.
- Yaş Türkistanlı. “Bugünkü Türkistan Yaşlığı [Gençliğı]”. (Haziran 1931). *Yaş Türkistan*, 19, 15–16.
- Yaş Türkistan Başkarması. “Bizniñ Yul”. (Dekabr 1929). *Yaş Türkistan*, 1, 1–2.
- Yulavçı [Mecdeddin Ahmed Delil]. “Yuldan... II”. (Şubat 1934). *Yaş Türkistan*, 51, 24–30.

